

Økt verdenshandel

Fra internasjonalt salg til internasjonal produksjon

Tekst/illustrasjoner:

Vegard Hole, Attac Norge

Filosofiske spørsmål:

Øyvind Olsholt og Vegard Hole

Sist oppdatert: 23. august 2004

Verden er knyttet tettere sammen enn noen gang før i historien. Det er ikke uvanlig for en norsk ungdom å ha en bukse som er sydd i Kina og designet i USA, samtidig som de går hjem og spiser kjøtt fra Gudbrandsdalen med poteter fra Kypros. Handelen med varer er noe som vi kan se rundt oss på alle kanter. Men hvordan har verdenshandelen økt, og hvor stor er den egentlig?

Handelens historie

Mennesker har alltid handlet med hverandre på en eller annen måte. I tidligere tider levde likevel de fleste i såkalte *naturalhusholdninger*. Det betyr at du og din familie selv produserte alt dere trengte for å overleve. Man dyrket korn, malte melet, bakte brødet. Man foret opp sauene, spant tråd av ulla, vevde stoffet og sydde klærne. Likevel var det ikke alt man selv kunne produsere, men som folk andre steder lett kunne ordne. Behovet for å bytte varer seg i mellom meldte seg, og den første handelen var et faktum. I større og større grad involverte også mellommenn seg i handelen, og dagens kapitalisme fant sin form med stadig klarere skiller mellom produsent, forhandler og forbruker.

Toll er en avgift på varer fra utlandet

Sett at et kilo storfekjøtt fra Norge koster 90 kroner i butikken, og kjøtt fra Sverige koster 80 kroner for en kilo. Hvor stor må tollen pr. kilo svensk storfekjøtt være hvis ikke norsk kjøtt skal bli utkonkurrert?

Svensk kjøtt er billigere enn norsk, men likevel fortsetter mange å kjøpe norsk kjøtt. Hvorfor?

En toll er en avgift på varer fra utlandet. I Vesten vokste det frem nasjonalstater der myndighetene hadde behov for inntekter. Siden det var endel handel på tvers av landegrensene, så var toll en måte å oppnå to mål: staten fikk inntekter, og utenlandske varer ble dyrere slik at de som laget de samme varene hjemme ikke ble utkonkurrert.

Handel og økonomisk vekst 1870-2000

I siste halvdel av 1800-tallet hadde Storbritannia og mange andre europeiske land svært lave tollsats, i stor grad fordi de selv var store industri- og kolonimakter som ikke hadde behov for beskyttelse (se egen underside om Storbritannias handelspolitikk fra middelalderen til andre verdenskrig). Deres kolonier i Afrika og Asia var ikke selvstendige land og hadde dermed tilsvarende lave tollsats. Så lave ble satsene at verden hverken før eller siden har hatt mindre begrensninger på handel enn mot slutten av 1800-tallet. Om dette var årsaken eller ei er vanskelig å si, men i perioden fra 1870 til 1913 økte verdenshandelen mye mer enn økningen i verdens produksjon.

Fra 1920 til 1929 økte verdenshandelen i takt med verdens produksjon med ca. 40 prosent. Men i løpet av de påfølgende tre årene, sank både produksjon og handel på grunn av en stor krise i verdensøkonomien som kalles «den store depresjonen». Handelen sank imidlertid mest, og begynte ikke å øke selv om verdens produksjon tok seg opp fra 1933 og utover. I løpet av kriseårene satte de ulike landene opp tollsatsene sine.

Etter andre verdenskrig gikk vi igjen inn i en periode med stadig lavere tollsatter. De industrialiserte landene ble enige om en internasjonal handelsavtale, GATT. Der forpliktet de seg til å redusere tollsatter samtidig, slik at et land ikke skulle kunne lure et annet til å redusere sine tollsatter uten å gjøre det samme selv. Denne avtalen ble senere en del av grunnlaget for Verdens handelsorganisasjon, WTO, som ble opprettet i 1995.

Denne typen avtaler er noe av årsaken til at handelen igjen har økt raskere enn verdens produksjon. Mens produksjonen har blitt femdoblet fra 1950 til 2000, så har handelen ellevedoblet seg. Det betyr at internasjonal handel økte sin betydning i den internasjonale økonomien. Andelen varer som ble kjøpt og brukt i et annet land enn produksjonslandet økte.

Konklusjon

Handelen har økt i to perioder. Først økte den fra 1870 og frem til første verdenskrig. Deretter økte den fra slutten av andre verdenskrig og frem til i dag. Selv om handelen i dag er svært stor, så er den ikke veldig mye større enn den var på sin forrige topp i 1913. Likevel er det noe som er annerledes i dag. Mens man før bare *solgte* varer over landegrensene, så har man i dag *produksjon* av varer som foregår i et komplisert samspill mellom folk og bedrifter i mange ulike land.

Ideer til filosofiske samtaler

1. En tettere verden

Økt internasjonal handel fører også til økt kontakt mellom mennesker fra forskjellige deler av verden. Fører tettere kontakt til større forståelse mellom mennesker eller fører det til at vi blir enda mer klar over hvor forskjellige vi er?

2. Forholdet mellom produksjon og handel

Vi så at økning i verdens vareproduksjon ikke alltid innebærer en tilsvarende økning i handelen mellom land (det som produseres og som ikke blir handlet med over landegrensene, blir solgt og kjøpt i hjemlandet). Fra 1933 og frem til slutten av andre verdenskrig økte produksjonen mer enn handelen mellom land. I årene etter andre verdenskrig økte handelen mellom land mer enn verdens produksjon.

- Hvorfor handles det ikke alltid mer på tvers av landegrensene når det produseres mer?
- Hvorfor produseres det ikke alltid mindre når det handles mindre over landegrensene?
- Er det den internasjonale handelen som bestemmer produksjonen eller omvendt? Eller er det noe annet som bestemmer begge deler?
- Er forholdet mellom produksjon og handel sammenfallende med forholdet mellom tilbud og etterspørsel? Eller beskriver disse begrepene noe annet?

3. Fra global handel til global produksjon

Salg av varer har i hundrevis av år foregått mellom land over hele verden. Det nye i vår tid er at også produksjonen av varene foregår over hele verden. Tidligere produserte man hver enkelt vare på et bestemt sted. Idag foregår produksjonen av varene i et tett samspill mellom bedrifter og folk i mange land. Tenk bare på en sko som er designet i USA, sydd sammen i Kina av tekstiler produsert i India.

- Hva er positivt og hva er negativt med denne utviklingen?
- Er den et gode, siden flere land på denne måten får ta del i produksjonen av varer, eller er den et onde, siden produksjonen ofte flyttes fra rike til fattige land hvor lønningene og arbeidsvilkårene er dårlige?
- Hvis det er slik at global produksjon fører til global økonomisk utjevning på lang sikt, er det da i orden at mange arbeidere i fattige land jobber under dårligere forhold på kort sikt, inntil utjevningen kommer?
- Er en global økonomisk utjevning ønskelig? Begrunn og diskuter svarene.

4. «Undertrykt arbeider» eller «fattig og fri»?

Se for deg følgende situasjon: du er det mellomste barnet på en gård i India der du jobber hardt sammen med familien. Gården er liten og familien tjener såvidt nok til å kjøpe mat. Så får du muligheten til å jobbe på en fabrikk i en by som er en halv dagsreise fra gården. På fabrikk må du jobbe tolv timer daglig og du får bare en eneste fridag i måneden. Lønnen er lav, men familien tjener likevel på det i forhold til at du jobber hjemme.

- Tar du jobben, eller velger du å fortsette å jobbe på familiegården?
- Hvor lite kan et menneske klare seg på og likevel være tilfreds med livet? Hvor mye kan et menneske eie uten å bli lei av livet?
- Blir man lykkeligere jo mer man eier, og ulykkeligere jo mindre man eier? Hvis ikke,

hva er forholdet mellom eiendom/rikdom/velstand og lykke?

– Er det mulig å oppleve frihet samtidig som man lever i fattigdom? Er det mulig å oppleve ufrihet samtidig som man lever i rikdom og velstand?